

ETNOSENTRİZM VE MESLEK MERKEZCİLİK: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME*

ETHNOCENTRISM AND PROFESSION CENTRISM: A CONCEPTUAL ASSESSMENT

Öğr. Gör. Dr. Feyzanur ALKAN¹

Prof. Dr. Ramazan ERDEM²

ÖZ

Etnosentrizm, iç-dış grup çerçevesinde değerlendirilen kültürel bir olgudur. Kişinin kendi kültürel perspektifine göre kendini ait hissettiği ya da diğer bir ifadeyle kimliğini oluşturan grup (iç grup) ile özdeşleşme eğiliminde olduğu ve haricindeki diğer dış grupların daha bayağı ve aşağıda görüldüğü bir durumu yansıtmaktadır. Bilindiği gibi kültür kişiliğin şekillenmesinde belirleyici bir yapıdadır. Bu yönüyle etnosentrizmin kültüre vurgu yapan yönü kişilikten bağımsız düşünülemez. Aynı zamanda kültür içinde değerlendirilebilecek olan meslek boyutu da etnosentrizmin odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Özellikle mesleki öğretilerin sebep olduğu etnosentrizm düşüncesi, mesleğin işleyişine zarar vermektedir. Bu konuda literatürde var olan eksikliğin görülmesi üzerine etnosentrizm ve meslek merkezilik kavramlarına ilişkin kavramsal bir derleme çalışması yapılması amaçlanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda etnosentrizm kavramının sıklıkla tüketici etnosentrizmi üzerine çalışmalarla desteklendiği ve meslek merkeziliğe dair çalışmaların literatürde yer almadığı belirlenmiştir. Aynı zamanda bu kavramın mesleklerin işleyişine katkısının önemli olduğundan hareketle farkına varılmasının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnosentrizm, Kültür, Meslek Merkezilik.

JEL Sınıflandırma Kodları: M14, M10, M12.

ABSTRACT

Ethnocentrism is a cultural phenomenon evaluated within the framework of the internal-external group. It reflects a situation in which the person feels belonging to his own cultural perspective or, in other words, he tends to identify with the group (in-group) that forms his identity, and other external groups are seen more common and ordinary. It seems that the aspect of ethnocentrism that emphasizes culture cannot be considered independent of personality. As it is known, culture has a decisive structure in shaping personality. At the same time, the profession dimension that can be evaluated in culture is one of the focal points of ethnocentrism. The idea of ethnocentrism, especially caused by professional teachings, harms the functioning of the profession. It is aimed to make a conceptual review study on the concepts of ethnocentrism and professional centrism on the subject of the deficiency in the literature. As a result of the study, it is determined that the concept of ethnocentrism is frequently supported by studies on consumer ethno-centrism, and studies on vocational centering are not included in the literature. At the same time, it is concluded that it is important to be aware of this concept since it contributes to the functioning of the professions.

Keywords: Ethnocentrism, Culture, Profession Centrism.

JEL Classification Codes: M14, M10, M12.

* Bu çalışma Ramazan ERDEM danışmanlığında Feyzanur ALKAN tarafından hazırlanan "Mesleki Etnosentrizm ve Sağlık Meslek Grupları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Şarkikaraağaç Meslek Yüksekokulu, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, feyzanuralkan@isparta.edu.tr

² Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, raerdem@yahoo.com

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

As a universal phenomenon ethnocentrism is one of the important topics of socio-psychology. According to the ethnocentrism, which expresses a situation in which the individual evaluates the out-groups from the perspective of the in-group in which he is included; there is a tendency for the in-group to always be seen in the center and in this way the out-groups to be considered inferior and subordinate. The behavior of discriminating between in-group and out-group is also seen among professional groups. One of the important reasons for this situation is vocational teachings. In this sense, it is aimed to contribute to the literature by making a conceptual study on the concept of profession-centrism, which expresses such an ethnocentric tendency created by vocational teachings. For this purpose, in this study, the definition of the concept of ethnocentrism, its theoretical foundations, the factors that form its basis and the concept of profession-centrism are mentioned.

Design/methodology/approach:

A review study was created by scanning the relevant literature. For this purpose, different types of resources from Turkish and English literature were accessed. The fact that the main sources of the concept of ethnocentrism are more in English literature has increased the tendency to that side. It has been determined that studies on ethnocentrism in the Turkish literature focus on consumer ethnocentrism.

Findings:

Ethnocentrism refers to an approach in which the individual considers his own in-group as 'the center of reality' and in this respect has a tendency to evaluate other out-groups negatively. The phenomenon of ethnocentrism, which contains group and grouping in its essence and is considered within the scope of social psychology in this sense, carries a generalized prejudice. In this context, the concepts of stereotype, prejudice and discrimination can be confused with ethnocentrism. However, when examined in depth, these concepts differ clearly from each other. In this sense, social psychology accepts that there is a close relationship between ethnocentrism and stereotype, and argues that this proximity is due to the fact that both concepts are inevitable processes in psychology. The concept of ethnocentrism contains a strong group belonging and this situation has a great effect of having stereotypes against out-groups. In this way, the door to prejudice and discrimination will be opened. At the same time, the phenomenon of ethnocentrism causes confusion due to the fact that contains ethnicity as well. However, the phenomenon of ethnocentrism should be evaluated independently of ethnicity and should be handled within the framework of the in group-out group. It is seen that social identity theory takes place in the theoretical basis of ethnocentrism. There is a situation where people allow the group they feel belonging to shape their identity. It is seen that the "us" and "them" distinction is formed against the groups and that the out-groups are evaluated negatively. At the same time, another theory that constitutes the theoretical basis of ethnocentrism is the authoritarian personality theory. The theory is based on the fact that vulnerable individuals (ethnic minorities) who submit to authority must always obey and glorify authority. Beyond all these, the reasons that push the person to ethnocentric thinking should be known. Elements such as personality, identity, culture, nationalism, religion, patriotism and education can be counted among the causes of ethnocentrism. People are under the influence of all these factors while making the distinction between "us" and "them". A person may have an ethnocentric tendency towards a different national group with the influence of his own national feelings. Or it can develop the situation of "cultural ethnocentrism" by seeing its own culture for which it is fighting as the "center of the world". In the literature, attention has been drawn to the fact that ethnocentrism is a cultural phenomenon and that culture has an effect on shaping personality. In this respect, ethnocentrism cannot be considered independent of personality. Identity, which is an element that distinguishes a person from others and differentiates him from others in his society, cannot be considered independent of culture. It would not be wrong to say that group belonging has been adopted in terms of both the acquisition of identity in a society and the protection of the existing identity, and this situation paves the way for the formation of ethnocentric tendencies between groups. At the same time, professions, which can be evaluated within the framework of culture, constitute one of the focal points of ethnocentrism and discrimination behavior in-group out-group can be seen among professional groups. Such an ethnocentric trend among professional groups harms the functioning of the profession. It is important to be aware of such an ethnocentric trend and to take some precautions for this situation. As is known, identity acquisition has been important in every period of life. Professional identity acquisition is one of them, and it is gained especially with the education period. During the education period, under the name of professionalization, individuals are raised with a sense of exclusivity and isolation, and thus their perception, attitude and behavior are affected. In this way, the concept of profession-centrism emerges. It should be kept in mind that such behavior existing among profession groups would damage the functioning of the system. At the same time, role modeling should be done well in order to reduce profession-centrism.

Conclusion and Discussion:

As a result of the researches on the concepts of ethnocentrism and profession-centrism; It has been determined that ethnocentrism, which is a universal phenomenon, is supported by many theories and especially "Authoritarian Personality Theory" and "Social Identity Theory" come to the fore. Another important result of the research is that factors such as culture, identity, nationalism, religion and education are effective in the emergence of ethnocentrism. At the same time, the concept of profession-centrism has been brought up by considering ethnocentrism, which is a cultural phenomenon, and the profession, which is a sub-dimension of culture, together. In this way, by raising awareness of the phenomenon of profession-centrism, suggestions have been developed to prevent such behaviors.

1. GİRİŞ

1906'da William Graham Sumner tarafından ortaya çıkarılan etnosentrizm (etnosantrizm) kavramı, iç ve dış grupların varlığına ve kişinin kendi grubunun daima en üstte, merkezde yer aldığı düşüncesine dayanmaktadır. İlaveten kişinin kendi grubu dışındakilere daima saygısızlıkla baktığı ve hep daha aşağıda görülmesini ifade etmektedir. Sumner etnosentrizm kavramını etnisiteden bağımsız olarak, yalnızca iç-dış grup ayrımı dâhilinde incelemiş, zaman içerisinde kavramın etnisite vurgusuna tabi tutulması literatürde karışıklığa sebep olmuştur.

Kültür, kişileri tekrar ettiği faaliyet bütünü içerisinde şekillenmelerini sağlayan, hem sahip olunan hem de üyesi olunan bir yapıyı temsil etmektedir (Baumann, 2002: 84). Bu yapı grup ya da kategoriye has olup, kişileri birbirinden ayıran kolektif zihni yazılımları ise yalnızca kişilikle bağlantılıdır (Hofstede, 1993: 19-22). Kültürün etnosentrizmin temelini oluşturduğuna dair birçok ipucu bulunmaktadır. Bazı kültürler kendi kültürlerini dünyanın merkezinde yer aldığını iddia etmesinin yanı sıra bazıları ise kültürel kimliğin gelişimi için etnosentrik olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Kültürün yapı taşı olduğu bu noktada kişiliğin oluşumuna etkisi de son derece önemlidir. Baumann (1999/2006: 27) kişilerin kültürün izin verdiği ölçüde kimliklerini şekillendirmeye muktedir olduklarını ifade etmiştir. Etnosentrizm ölçeğini oluşturan ve bu konuda literatürde önemli yere tutan Adorno ve diğerleri (1950) tarafından kaleme alınan 'Authoritarian Personality' adlı eserde etnosentrizm düşüncesinin kişiliğe bağlı olarak ortaya çıktığı belirlenmiştir. O halde etnosentrik eğilimlerin kişiliğin derinlerinde yattığı ve kültürden bağımsız değerlendirilemeyeceği ifade edilebilir.

İç grup değerleri, fikirleri, inanç ve normları birbirine benzer kişilerin bazı nedenlere bağlı olarak ortak hareket ettiği yapıyı ifade eder. İç grubun oluşturulması, hali hazırda bir 'ötekinin' varlığına işaret etmektedir. Gruplaşmanın beraberinde getirdiği en temel şey, amaçlar doğrultusunda ortak hareket etme arzusu olduğuna göre, 'kime karşı' sorusunun cevabı da önem taşıyacaktır. Bu minvalde, oluşturulan bir dış gruba karşı bazı nedenlerden dolayı mücadele etme durumu da etnosentrizmin bir gereğidir. Kıt olan kaynakların paylaşımı noktasında ortak hareketi destekleyen 'gerçekçi grup çatışma kuramının yanı sıra sosyal kimlik elde etme noktasında kişilerin grup normu etrafında birleştiği görülmektedir. Aynı zamanda otoriter kişilik teorisinin özünde otoriter kişiliğe sahip olanların diğerlerini –otoriteye boyun eğen- daima baskılamaya çalıştığı görülmektedir. Otoriter kişilik teorisinde grubun sınırlarının önceden belirlendiği ve diğerlerine karşı ayırımın net bir şekilde ifade edildiği bir yapılanma söz konusudur.

Etnosentrizm olgusu, kişilerin bağlı oldukları iç grup normlarını benimsemesine diğer taraftan dış gruplara karşı yaptıkları değerlendirmeleri önyargılı, ayrımcı ve basmakalıp ifadelerle gerçekleştirmesine neden olmaktadır. Etnosentrizm denildiğinde diğer akla gelebilecek ifadeler ırkçılık, yabancı düşmanlığı, kültür taassubu ve otoriter kişilik yapısıdır. Daha çok anımsatma işlevi gören basmakalıp düşünceler, önyargılı tutumlara, ardından da ayrımcı davranışlara dönüşmektedir. Bu süreç grup formunda da aynı şekilde işlev görmektedir.

Mesleki yapının; kültürün bileşeni olduğundan hareketle etnosentrizm tarafından kuşatılmış olduğu düşünülebilir. Meslek gruplarının farklılıklarının belirginleştirilmesi suretiyle etnosentrizm fikrinin gün yüzüne çıkması muhtemeldir. Her mesleğin kendine has bir işleyişinin olduğu düşünüldüğünde mesleki farklılıkların olması her ne kadar normal görünse de meslek grupları arasında bir takım nedenlerden dolayı fikir ayrılığı, önyargı, ayrımcılık gibi durumlar yaşanmaktadır. Özellikle meslek grupları arasında profesyonelleşmenin de etkisiyle izolasyon, seçkinlik ve bölümlere ayrılma durumu oluşmuştur. Meslek merkezilik olarak ifade edilen bu durum mesleki eğitimin alınması sırasında öğrencilerin rol model olması yoluyla mesleki kimlik kazanmayı hızlandırmakta olup, mesleki kültürün benimsenmesini sağlamaktadır. Bu durum etnik kimliğe benzer bir profesyonel kimlik kazandırma suretiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu durum meslek grubu içerisinde ya da diğer meslek gruplarına karşı olumsuz tutum ve davranışlara işaret etmektedir. Meslekler arasındaki bu olumsuz tutum ve davranışların ortaya konulabilmesi için meslekler arasındaki farklılıkların bilinmesi gerekmektedir. Bu sayede sunulacak olan hizmetin kalitesi de artırılmış olacaktır. Literatürde etnosentrizm ve meslek merkezilik kavramlarına ilişkin boşluğun olduğu görüldüğünden hareketle buna ilişkin kavramsal bir değerlendirme yapılması gerektiği düşünülmüştür.

2. ETNOSENTRİZM

Dünyanın dört bir yanında yaşayan kişilerin ortak bağları, unsurları, yaşam kalıpları ve kendi menşei ülkelerine özgü olan temel inançları doğrultusunda sınıflandırılmaları 'etnik' olarak tanımlanmakta olup, etnosentrizm kavramı ile zıt bir anlamı ifade etmektedir (Giger, 2017: 59). Her ne kadar etnosentrizm kavramı etnik merkezilik

olarak tanımlansa da kelimenin özünde etnisitenin bulunmadığı görülmektedir. Sumner (1906) etnosentrizmi grup düzeyinde açıklamış, iç-dış grup ayırımına vurgu yapmıştır. Ancak zaman içerisinde kelimenin ilk kullanımının değişikliğe uğradığı ve kelimenin 'etnik' kısmının gerçek anlamında kullanılmaya başladığı görülmüştür.

Sosyal bir varlık olarak birey, içinde bulunduğu toplumda otoriteye itaat etme ve ona razı gelme durumlarıyla karşılaşmaktadır. İnsan egosuyla mütemadiyen çatışan bu durumun temelinde belirsizliklerle dolu sistem yatmakta olup, birey kendini ötekiyle bütünleşmeye, onunla işbirliği etmeye mecbur hissetmektedir (Şenol, 2010: 27). Bireyin toplum içerisinde yaşamını sürdürebilmesi için kendine sosyal bir kimlik kazandıracak gruba dâhil olma gayretinde olacağı ve bu sayede hayatta kalacağı bilinmektedir. İç grup- dış grup olgusu bu nedenle etnosentrizmin temelini oluşturmaktadır.

1906 yılında William Graham Sumner tarafından ortaya çıkarılan 'etnosentrizm' kavramı (Rosenblatt, 1964: 131; Sidanius ve Pratto, 1999: 228), kişinin kendi grubunun her şeyin merkezi olduğu ve diğerlerinin de buna göre değerlendirildiği ve puanlandığı şeylere verilen teknik isimdir. Kişilerin kendi grup üyelerini en doğru kişiler olarak gördüğü ve dışarıdakilere saygısızlıkla baktığı bir anlayıştır (Sumner, 1906: 13). Genel olarak grup ilişkilerini ifade etmesinin mukabilinde, kişinin olumlu bir ilişki kurmadığı çok sayıda gruba karşı beslediği düşmanca görüş ve tutumlara sahip olması anlamına gelir (Levinson, 1949: 102; Campbell ve LeVine, 1961: 85). Dolayısıyla, etnosentrizm kavramı iç/dış grup ayırımının katı ve yaygın bir şekilde kabul edildiği bir ifadeyi temsil etmektedir. Bu temsil dış gruplara karşı negatif imgelem mahiyetinde olup, iç gruplarla ilişkili olarak itaatkâr tutumların gelişmesi ve pozitif imgelemi yansıtmaktadır (Levinson, 1949: 150).

Etnosentrizm, kişinin kendi etnik, ırksal ya da sosyal grubunu her şeyin merkezi olarak görmesi ve grubunu diğer gruplardan daha üstün olarak yargılamasının paralel eğilimidir (Güney, 2004: 83; McCurdy, Spradley ve Shandy, 2005: 10; Bizumic ve Duckitt, 2008: 441; Kinicki ve Kreitner, 2009: 460; VandenBos, 2015: 386). Etnosentrizm kavramı içerisinde etnik grupların kendi geleneklerinin ahlaki yapısı ön plana çıkartılarak diğer grupların açık ve ahlaki olmamakla yargılandığı ve iç gruba olumsuz bir örnek teşkil ettiği belirtilmektedir (Campbell ve LeVine, 1961: 85).

Kişiler bağlı oldukları iç gruplarına karşı düşmanca tavır beslemekte ve bunu dış gruplara yönlendirmektedir. Aynı zamanda iç gruplara karşı besledikleri bu duygunun dışavurumu iç gruplarına karşı abartılı saygı, itaat ve minnet duygusu içermektedir (LeVine ve Campbell, 1972: 19; Sanford, 2006: 72). Bu yansıtma mekanizması çerçevesinde etnosentrizm (etnosentrizm) iç grup normlarının benimsenmesi yoluyla tutum ve davranışların bu normlara göre düzenlenmesi, diğer dış gruplara ve onların normlarına düşmanca tavır alma olarak tanımlanmaktadır (Lantz ve Loeb, 1996: 375; Sanford, 2006: 67). Kişilerin bağlı oldukları grup üyelerini diğerlerine nazaran tercih ettikleri görülmektedir (Islam ve Hewstone, 1993: 936). Etnosentrik yapıdaki kişilerin daha çok iç grup ile özdeşleşmeye meyilli olup, dış gruptaki kişilere karşı ise ayrımcı tutumlar sergiledikleri görülmektedir (Sherif, 1966: 12; Perreault ve Bourhis, 1999: 101). Dış gruplara karşı oluşan bu etnosentrik düşmanlığın sebebinin ise grup içerisindeki etnik merkezli idealizasyonun -iç grupların baskın bir yapıda ve dış gruplara karşı hiyerarşik bakımdan daha üstün bir pozisyonda olduğu fikri- yüksek seviyelerde olmasından kaynaklandığı bilinmektedir (Levinson, 1949: 113-150).

Yapılan tüm bu etnosentrik tanımlamalardan hareketle, kapsayıcı bir etnosentrizm tanımı yapmak gerekmektedir. Bu anlamda iç grup/dış grup kavramlarının ortaya çıkmasıyla kendisine zemin oluşturmuş olan etnosentrizm diğer bir ifadeyle etnik merkezilik, kişilerin ait oldukları gruba bağlılıkları nispetinde, dış gruba karşı duymuş oldukları tüm negatif psikolojik duyumsamalardır. İç grup tarafından bastırılan bireyin kızgınlığının bir ifadesi olarak dış gruba yönelttiği bu önyargı, ayrımcılık, üstünlük vehmi, düşmanlık, alaycılık, göz ardı etme, aşağılama, saygısızlık ve ahlaksızlıkla yargılama eğilimi çerçevesinde grup içerisindeki kişiler hayatta kalma ve özsaygı kazanma noktasında kendilerini tatmin olmuş hissetmektedir.

2.1. Etnosentrizmin Kuramsal Çerçevesi

Etnosentrizm kavramının kökenleri incelendiğinde, onu açıklamaya yönelik birçok teorinin ortaya atıldığı görülmektedir. Bu teoriler genetik yapıdan toplumsal düzene kadar pek çok alana eğilmiş olup, genel itibarıyla kişilerin iç grubunu benimsemesi suretiyle kendi grubunu merkeze alması ve dış grupların olumsuz addedilmesi durumunu ifade etmektedir (Bizumic ve Duckitt, 2012: 899). Bu durum etnosentrizmin bireysel, sosyal ve kültürel nüansları içinde barındıran bütüncül bir terim olduğunu ve merkezine yerleştirdiği insanın sosyo-psikolojik özelliklerini yansıttığını göstermektedir (Chakraborty, 2017: 58). Bu çerçevede gruplar arası süreçlerin sosyo-psikolojik teorilerle açıklanabileceği fikri üzerine Bizumic ve Duckitt (2012: 899) **Realistik Grup Çatışma Teorisi**

ve *Sosyal Kimlik Teorisi* çerçevesinde etnosentrizmi ele alırken, Kinder ve Kam (2010: 7) ise bu teorilere ilaveten *otoriteryen kişiliğin* bir uzantısı olarak etnosentrizmi ele almıştır.

Sumner (1906) tarafından ortaya atılan etnosentrizm kavramı, LeVine ve Campbell (1972) tarafından bir dizi toplumsal ve sosyopsikolojik teorilerin başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Bu alanda, *hayal kırıklığı-saldırganlık- yer değiştirme, diğer psikanalitik kökenli teoriler, dış grup niteliklerinin algılanması, bilişsel uyum teorileri, transfer ve güçlendirme teorisi* sosyopsikolojik teoriler kapsamında değerlendirmektedir. *realistik grup çatışma teorisi, antropolojide sosyal-yapısal çatışma teorileri, referans grup teorisi ve Sumner'in antropolojik eleştirisi, evrimsel teoriler ve etnik sınırlar sorunu* gibi teoriler ise etnosentrizmin toplumsal boyutunu incelemektedir.

Etnosentrizmin teorik çerçevesinin ortaya çıkarılmasına yönelik pek çok araştırmacı tarafından çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bu çalışma dâhilinde, etnosentrizmin temellendirilmesinde literatürde en sık bahsi geçen *otoriteryen kişilik teorisi, realistik grup çatışma teorisi ve sosyal kimlik teorisine* yer verilecektir. Yapılan çalışmaya temel oluşturduğu düşüncesiyle *dış grup niteliklerinin algılanması teorisinden* de kısaca bahsedilerek *diğer* teorilere geçilecektir.

2.1.1. Realistik (Gerçekçi) Grup Çatışma Teorisi

Etnosentrizm olgusunu açıklamaya yönelik ortaya çıkarılan *Realistik grup çatışma teorisine* göre, toplumda var olan kıt kaynakların kazanılması için rekabet eden etnik gruplar arasında nesnel bir çıkar çatışmasının varlığı söz konusu olup (Grant ve Brown, 1995: 197; Hooghe, 2007: 12; Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 1974/2008: 597) prestij, güç ya da sağlık gibi kıt kaynaklar sebebiyle gruplar arasında düşmanlık ve etnosentrizm oluştuğu fikri savunulmaktadır (Tajfel ve Turner, 2004: 281).

Bir bölgede baskın olan gruplar zaman içerisinde yeni gelen yabancıları kendi sosyal konumlarına bir tehdit olarak algıladıkları durumda onlara karşı düşmanlık besleyeceklerdir (Hooghe, 2007: 12). Grubun tehdit unsuru olarak algıladığı yeni gelenlere karşı ortaya çıkan psikolojik ve bireysel tepkilerin öngörülmesi etnosentrizm seviyesinin belirlenmesi adına önem taşımaktadır (Campbell ve Levine, 1967: 6). Dış grubun ekonomik yapısı iç gruptan farklılaştığı ölçüde gruplar arası etnosentrizm seviyesi ve ait olunan gruba bireysel bağlılık artmaktadır (Campbell ve Levine, 1967: 9). Aynı zamanda psikolojik ve bireysel tepkilerin yönünün belirlenmesi son derece önemli olup, düşük statüye sahip kişilerin politik, ekonomik ve sosyal olarak bağlı oldukları gruba yönelik düşmanlıklarını dış gruplara yoğunlaştırma eğilimi taşıdığı görülmektedir. Ancak kaynakların dağılımında sosyal-yapısal farklılıkların kurumsallaştırılarak oy birliğiyle kabul edildiği bir statü sistemi aracılığıyla, farklı statü gruplarında etnosentrizmin oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Tajfel ve Turner, 2004: 281). Bu 'ideal durum'un sistemin yasallığı ile ilişkili olduğu ve yaygın olarak 'yükselen beklentiler devrimi'nin karşılığı olduğu bilinmektedir (Tajfel ve Turner, 1979: 45). Grubun statüsünün düşük ya da güvensiz olduğu durumda, gruplar arası yapılan karşılaştırmalar neticesinde alt grupların arzularının açıkça sınırlandırılmış olması grup içerisinde çatışmayı artırmaktadır (Ashforth ve Mael, 1989: 33; Quillian, 1995: 589). Dolayısıyla iç ve dış gruplar arasında karşılaştırma yapılması durumunda gerginlik, çatışma ve ayrımcılık ortaya çıkmaktadır (Chakraborty, 2017: 58).

Hâkimiyet, savaş, ayrımcılık ve etnosentrizm gibi fenomenleri açıklamada kullanılan bu teoriye göre, gruplar arasında kaynakların paylaşımı noktasında sıfır toplamı bir rekabet içerisinde oldukları savunulmaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999: 17).

2.1.2. Otoriteryen Kişilik Teorisi

Adorno ve diğerleri tarafından ortaya atılan ve realistik grup çatışma teorisinin etnosentrizmi açıklamada yetersiz olduğundan hareketle oluşturulmuş *otoriteryen kişilik teorisi* (Kinder ve Kam, 2010: 14) çalışmanın temellendirilmesinde son derece önem taşımaktadır. Bu teori, psikanalitik ego ve benlik saygısı teorileri, hayal kırıklığı-saldırganlık- yer değiştirme teorisi ve bilişsel teoriden bağımsız olmayıp bu üç teorisinin karışımıdır (LeVine ve Campbell, 1972: 148). Otoriteryen kişilik teorisinin özünde zayıf olanların (etnik azınlıklar gibi) otoriteye boyun eğmelerinin gerekliliği ve güçlü olanların ise daima yüceltilmesi gerektiği görüşü vardır. Otoriterlerin muhafazakâr ekonomik-politik görüşlere, yabancı düşmanlığına ve etnosentrik eğilime sahip olduğu savunulmuştur. Dolayısıyla, herhangi bir etnik azınlığa önyargılı olan kişinin diğer azınlık gruplara da önyargı ile yaklaştığı, daha etnosentrik ve ayrımcı davrandığı görülmektedir (Sidanius ve Pratto, 1999: 6). Napier ve Jost (2008: 612) tarafından yapılan çalışmada da bu duruma benzer olarak düşük gelir seviyesi ve eğitim eksikliğinin

otoriterliğe sebep olduğu ortaya konmuştur. Nihayetinde otoriteryenizmle ekonomik muhafazakârlık arasında bağlantı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dahrendorf (1959: 165) pozisyonla ilişkilendirilmiş olan otorite kavramının, hem üstünlüğü hem de ikincil bir konumda olmayı ima etmesinden dolayı yanlışlığını vurgulamıştır. Beklentilerin karşılanmadığı durumda çatışmanın ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir (Aktaran, Ritzer, 1996: 129). Bu durum Adorno ve diğerlerinin yapmış olduğu çalışmada olduğu gibi, ebeveynleri tarafından cezalandırılma korkusu taşıyan çocukların onlara karşı kızgınlık taşıdığı ve bastırılmış gizli tutulan duygularının patlamaya hazır olduğu fikri (Brunswik, 1950: 455), çatışmacı tutumun dış gruplara yönlendirilerek üstünlüğün sağlanacağı fikrini desteklemektedir. Kişilerin bastırılmış duyguları saldırganlık, yerinden etme, karşıtlık ve düşmanlık biçiminde dış gruplara yönlendirilerek – Yahudiler gibi- onlar günah keçisi formuna sokulmaktadır (Brunswik, 1950: 485).

2.1.3. Sosyal Kimlik Teorisi

Etnosentrizm kavramının oluşumunu açıklamaya yönelik literatürde *sosyal kimlik kuramı*ndan bahsedilmektedir (Hooghe, 2007: 12). Sosyal kimlik kuramı 1970'li yıllarda Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilmiş olup kişilerin nesnelere, olayları ve diğer kişileri sınıflama ve kategorize etme eğilimi taşıdığını vurgulamaktadır. Bu kategorileşmenin kişiler arasında “biz” ve “onlar” ayrımını geliştirdiği ve bu sayede gruplaşmayı doğurduğu görülmektedir. Kağıtçıbaşı (2013: 308) bu durumun en önemli nedeninin ait olunan grubun kişilerin tutum, fikir ve davranışları üzerinde etkisinin bulunması olduğunu belirtmektedir. Tajfel yapmış olduğu araştırmada kişileri rasgele gruplara koyup, onlara çeşitli isimler vermiş ve sonucunda belirli bir süre sonra bütün grupların kendi özdeşliğini geliştirdiği, diğerlerini yargılamaya başladığını tespit etmiştir (Tajfel ve Turner 1979: 40). Bu örnekte de açıkça görüldüğü gibi kişiler iç gruplarıyla paylaştıkları birçok ortak özellik doğrultusunda, kendi gruplarından olmayanlara karşı önyargılı, ayrımcı ve etnik merkezli davranışlar sergilemektedir (Kağıtçıbaşı, 2013: 281).

Bazı kişilik tiplerinin –düşük sosyoekonomik statü, benlik saygısı, bilişsel yetenek- güçlü bir grup kimliğine ihtiyaç duyduğu ve bu ihtiyaç doğrultusunda gruba olan bağlılığını devam ettirmek adına etnik merkezli önyargıyı benimsemeye daha açık olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla aktör grup ile sıkı bir özdeşleşmenin sonucunda ortaya çıkan etnosentrizm kavramı, grup içi kimlik belirleme ve yabancı grup üyelerine karşı kutuplaşmayı da beraberinde getirmektedir (Hooghe, 2007: 12). Kişiler bağlı oldukları grubun kendilerine sağladığı sosyal kimlik doğrultusunda hareket etmeyi ve kendi kültürel standartları doğrultusunda diğerlerini değerlendirmeyi benimsemektedir (Chen ve Starosta, 1998: 229; Kartarı, 2004: 136). Kişinin kimliğini gruptan alması durumunda kendi geleneksel görüşlerinin ideal olduğu düşüncesi beraberinde kişisel değer duygusunu da getirecektir (Haviland vd., 1974/2008: 807; Kağıtçıbaşı, 2013: 308).

Toplum içerisinde cinsiyet, sosyoekonomik sınıf, etnik grup ve çok sayıda kültür bulunmasının yanında biz-onlar ayrımının beraberinde getirdiği sosyal kategorileştirme, grubun farklılaşması ve grup ideolojisinin oluşması stereotipleştirmeyi destekler. Grubun farklılaşması neticesinde grup içi benzerlikler ön plana çıkarılırken, diğer gruplara olumsuz bir yargı barındırılır (Akkoyun, 2013: 105). Gruplar arasındaki farklılıkların açıklanmasında grup üyelerinin güçlü bir kimliğe sahip olması (sosyal kimlik süreci) ön planda tutulurken, grubun oluşumu ve tercihi noktasında da etkin rol oynadığı bilinmektedir (Masson ve Verkuyten, 1993: 158).

2.1.4. Dış Grup Niteliklerinin Algılanması Teorisi

Gruplar arasında gelenek ve rollerin farklılaşmasına bağlı olarak var olan klişelerini birbirlerine yansıtma eğilimi taşıdıkları bilinmektedir. Kişilerin diğerlerine karşı vurguladıkları klişelerden birini meslek boyutu oluşturmaktadır (LeVine ve Campbell, 1972: 156).

Meslekler, birbirlerinden farklı işleyişlere sahip, özerk yapıda olan gruplara örnek teşkil etmektedir. Mesleki farklılaşma ve tabakalaşmanın hali hazırda kutuplaşmayı da meydana getirdiğinden hareketle özellikle el işçiliğine dayanan (zanaat gerektiren) ve dayanmayan meslekler arasında görülmekte olduğu düşüncesi hâkimdir. Mesleği icra edenler arasında el emeği ile uğraşanların güçlü fakat aptalca, zevk düşkünü ve müsrif olarak görüldüğü diğer tüccar ve iş adamı kategorisindekilerin ise kibirli, kurnaz, seçkin ve otoriteli oldukları düşünülmektedir. Teknik ve bürokratik pozisyonlara erişimde başarılı olan kişilerin hırslı, hevesli, çalışkan ve saldırgan bir kişilik yapısına sahip oldukları görülmektedir. Mesleki kutuplaşmaların temelinde özel bir uzmanlaşmanın olduğu ve bu duruma ilişkin tutum geliştirildiği bilinmektedir (LeVine ve Campbell, 1972: 157).

Meslek gruplarının birbirlerine karşı basmakalıp ifadelerine sahip olmasına neden olan farklılıklar barındırdığından hareketle oluşturulan dış grup özelliklerinin algılanması teorisi yapılan bu çalışma için de hususi öneme sahiptir.

Özellikle sağlık meslek gruplarında alt ve üst pozisyonlarda hizmet veren meslek gruplarının sayıca fazla oluşu grupların birbirlerine karşı bakışını değiştirmiş olup mesleki anlamda etnosentrizm düşüncesini desteklediği görülmüştür.

Etnosentrizmin temellerini oluşturan teorilerin her birinin farklı bir boyutu ele aldığı ifade edilebilir. Realistik grup çatışma teorisi daha çok kıt kaynakların paylaşımı noktasında rekabetin ön planda tutulduğunu ve bu durumun etnosentrizm düşüncesine sebep olduğunu vurgulamaktadır. Etnosentrizm düşüncesini kişiliğin bir yansıması olarak ele alan otoritaryen kişilik teorisinde, etnik gruplar arasında güçlü-zayıf ilişkisi vurgulanmakta, otoriter yapıdakilerin diğerlerine karşı baskın konumda olduğu ve bu durumun etnosentrik davranışa yol açtığı ifade edilmektedir. Sosyal kimlik kuramı kişilerin kendi grubundakilerle özdeşleşmeleri neticesinde kimlik elde etmelerine ve bu durumun dış gruba karşı etnosentrizm düşüncesine neden olduğuna değinmektedir. Dış grup niteliklerinin algılanması teorisi meslekler arasında var olan farklılıklar üzerine inşa edilmiştir. Etnosentrizm düşüncesinin mesleğin yapısal özellikleriyle ilişkilendiren bu teoriye göre el emeğine dayalı mesleklerin etnosentrik davranışa maruz kalacağı ifade edilmektedir. Tüm bu teorilerin ortak noktası ise iç-dış, güçlü-zayıf, bürokrat-tüccar gibi sınıflandırmalar yapılarak bir ötekinin oluşturulması suretiyle etnosentrizm güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

2.1.5. Diğer Teoriler

Etnosentrizm kavramının temellerini oluşturan birçok kuram bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı yapılan çalışma ile yakın ilişki içinde bulunduğundan dolayı daha detaylı ele alınmış, diğerlerinden de kısaca bahsedilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu başlık altında LeVine ve Campbell (1972)'in etnosentrizmi açıklamaya yönelik geliştirdiği teoriler ele alınacaktır:

Hayal kırıklığı- saldırganlık- yer değiştirme; Bireylerin sosyal birer varlık olduğundan hareketle sosyal bir çevrede faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Bireysel dürtü ve arzularının sosyal çevre tarafından engellendiği, kısıtlandığı, bastırıldığı durumlarda ortaya çıkan ve bireyin kendi grubu içerisinde daha fazla denetim altında tutulmasından kaynaklı hayal kırıklığı, saldırganlık ve son olarak yer değişimi ile sonuçlanan bir sürece girdiği üzerine temellendirilmiştir (LeVine ve Campbell, 1972: 118). Otoriteye boyun eğmesi istenen kişilerin, her ne kadar kendi gruplarıyla sıkı bir ilişki içinde oldukları görülse de bastırılmış dürtülerinin aslında hayal kırıklığı, saldırganlık ve yer değişimini barındırdığı görülmektedir.

Bilişsel uyum teorileri; Bazı gruplar arasında var olan ilişkinin niteliğine ve miktarına göre aynı küme içerisinde değerlendirildikleri görülmektedir. Bu durumun belirleyicilerinden biri olan basmakalıplar, grubu pozitif ve negatif algılamaya neden olmaktadır. Aynı zamanda uyum modeline göre, beğenilen grupların benzerliği abartıldıkça hoşnut olunmayan grupların farklılıkları belirginleştirilmeye çalışılacaktır. Uyum modelinin özünde var olan, iki unsur (beğeni ve hoşnutsuzluk) arasındaki ilişkinin eşit olarak değerlendirilmesi (uyum içerisinde) gerektiği düşüncesidir (LeVine ve Campbell, 1972: 192). Bu durum tıpkı etnosentrizmin varlığını güçlendirmede kullanılan zıtlığa (iç-dış) benzemektedir. Kişinin kendini ait hissettiği grubun olumlu yönlerini belirginleştirme eğilimi taşıdığı ölçüde, dış grupların olumsuzluklarını daha fazla görmesine neden olacağı ifade edilmektedir.

Transfer ve güçlendirme teorisi; Bu teori, etnosentrik davranışların temelinde kişilerin çocukluk dönemlerinde yaşadıkları bir dizi alışkanlığın güçlendirilerek yetişkinlik dönemine aktarıldığı ve bu duygunun geçmişte var olan yoğunluğuna bağlı olarak aynı oranda yetişkinlikte zuhur ettiği üzerine temellendirilmiştir (LeVine ve Campbell, 1972: 198). Kişilik faktörünün oluşumunda kültürün etkisi bulunduğu kadar, ailenin yetiştirme tarzının da son derece önemli olduğu ve ileriki yaşamında etkisinin görülebileceği temeline dayandırılmıştır.

Referans Grup Teorisi ve Sumner'in antropolojik eleştirisi; Referans grup teorisi çerçevesinde ele alınabilecek olan etnosentrizm kavramı, kişilerin hayatlarına ilişkin veya davranışlarını düzenleme noktasında ölçüt aldıkları bir grubu örnek almaları ve hayatlarını bu gruba göre düzenlemeleri anlamına gelmektedir. Kimi zaman 'onlardan biri' olarak kabul görmek adına yapılan bu tür eylemler genel olarak kişinin kendi seçimidir (Allport, 1979: 37). Bu gruplar genellikle iş arkadaşları, komşular ve öğretmenlerdir (Bauman, 1998/2012: 42). Kişilerin iş arkadaşları, üstleri veya aile bireyleriyle ilişkileri referans alma noktasında son derece önemli olup, kabul görmek açısından da elzemdir. Bu sayede kişiler, ait olduklarını hissettikleri grup nezdinde diğerlerinden farklılaşmış olmaktadır. Zijderfeld (2013: 228) ve Bernardi (1992: 28) tarafından, kişilerin öznel olarak bağlı oldukları anlam dünyası çerçevesinde sahip oldukları değerlendirici yargılarla referans çevresi edindikleri ifade edilmektedir. Ancak – özellikle azınlık grup üyesi olanlar- her zaman referans grup seçimi isteğe bağlı gerçekleşmeyerek baskın

çoğunluğun dil, görgü, ahlâk ve hukuk standartlarına uyuma zorlamaktadır. Bu nedenle biyolojik olarak bağlı olduğu grup ile referans grubu arasında çatışma süregelmektedir (Allport, 1979: 38).

İç grup-dış grup ayrımını ilk olarak yapan Sumner, grup türleri arasındaki ilişkileri de belirlemiştir. Sumner tarafından ortaya konan bu bulguların daha çok tarih ve etnolojiden çıkarılan sayısız gözlem sonucunda resmedildiği, analitik bir bakışın yer almadığı bilinmektedir. Resmin bulanıklaştığı hallerde, dışarıdaki grubun sadece düşmanca bir referans olmadığı, zaman zaman pozitif etkisinin de bulunduğu göz ardı edilmiştir (Merton ve Rossi, 1957: 356). Dolayısıyla her ne kadar Sumner tarafından iç-dış grup ayrımının referans grup teorisi bağlamında değerlendirilmesi önem taşımaktaysa da referans alınan grubun daha çok negatif özelliklerine yoğunlaşılmasının beraberinde getirdiği bazı eksik taraflar bulunmaktadır.

Diğer psikanalitik kökenli teoriler; Bu teoriler kapsamında gruplar arasındaki ilişkilerin grup narsisizmi, benlik saygısı, yansıtma, otoritaryen kişilik gibi başlıklar altında ele alınması amaçlanmıştır. Grup düzeyinde narsistik hareketlerin özünde var olan eğilimin ben merkezli yapısına dikkat çekilmiş, bu durumun etnosentrizmin oluşumuna etkisi ele alınmıştır. Aynı zamanda grubun yansıtma mekanizmasına sahip olduğu, iç grup tarafından baskılanan grup üyelerinin saldırganlıklarının aynı oranda dış gruplara karşı yönlendirildiği (yansıtıldığı) görülmektedir (LeVine ve Campbell, 1972: 138-146). Kişinin kendi sosyal gruplarının beğenmedikleri özelliklerine karşı yansıtamadıkları saldırgan davranışlarının diğer gruplara karşı ifadesini vurgulamaktadır.

Antropolojide sosyal-yapısal çatışma teorileri; Toplumdaki bireylerin çoğunun birden fazla gruba bağlılıklarının beraberinde getirdiği bir takım zorlukların olabileceğinden hareketle oluşturulmuş olan bu teorilerin özünde, merkezi konumda olan grubun standartlarının diğer gruplar ile uyumlaştırılması gerektiği yer almaktadır. Aksi durumda muhtemel çatışmaların yaşanabileceği ifade edilmektedir (LeVine ve Campbell, 1972: 43). Kişilerin birçok sosyal gruba bağlılıklarının söz konusu olabileceği, bu gruplar arasında farklılıkların ortak bir noktada buluşmamasının ve birbirlerinden tamamen ayrı olmasının beraberinde getirebileceği bir takım zorluklara dikkat çekilmiştir.

Etnik sınırlar sorunu; Bu teori; siyasi, ekonomik veya dini anlamda sınırların bulunması gerektiği, etnosentrizm düşüncesinin ancak bu sayede etkili olacağı fikri üzerine temellendirilmiştir. Liderlikte dini bir unsurun var olabileceği ancak esas vurgunun askeri ve ekonomik yapıya işaret ettiği görülmektedir (LeVine ve Campbell, 1972: 113). Sınırların belirlenmesi etnosentrik eğilime sahip olunan yapının görülmesini de kolaylaştıracaktır.

Evrimsel teoriler; Gerçekçi grup çatışma teorisinin bir uzantısını oluşturan evrimsel teoriler, hayatta kalmak için çevresel uyumluluğun gerektiği üzerine temellendirilmiş olup, bu durumun sonucunun belirli yöntemlerle hesaplanmasını sağlayan alt küme ve sonuçların bulunduğunu savunmaktadır (LeVine ve Campbell, 1972: 72).

2.2. Etnosentrizmin Esasını Oluşturan Etmenler

Etnosentrizm temelde kişilerin kendi kültürel perspektiflerinden hareketle diğerlerini değerlendirme eğilimini yansıtmaktadır. Aynı zamanda etnosentrizmin sosyo-psikolojik karakterinden dolayı, kültürün de etkisiyle oluşan, kişiliğin derinlerinde yatan bir eğilim olduğu görülmektedir. Aynı zamanda 'benlik' kavramının kişilikten ayrı değerlendirilemeyeceğinden hareketle, Pearl (1954: 138) tarafından davranışsal değişimler sonucunda etnosentrik bakış açısını etkileyebileceği iddia edilmektedir. Dolayısıyla etnosentrik düşünce benliğin dışı vurumu şeklinde ifade edilebilecektir. Kültür, kişilik, kimlik ve kolektiflik gibi etmenlerin yanı sıra, yapılan araştırmalarda (Rosenblatt, 1964; Ray ve Doratis, 1971; Ray, 1971; Hello, Scheepers, Vermulst ve Gerris, 2004) milliyetçilik, din ve eğitim gibi faktörlerin de etnosentrik düşünme üzerinde etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bu belirleyiciler alt başlıklar halinde kısaca açıklanacaktır.

2.2.1. Etnosentrizm-Kültür İlişkisi

Kültür, belirli bir zaman diliminde bir grup insan arasında yaygın olan farklı düşünce biçimleri, örtülü ve açık davranışsal kalıplar, bilgi edinme ve iletme alışkanlıkları, tanımlanabilir sembol ve sinyaller, köklü fikir ve değerleri içeren bir dizi kalıptır (Sady, 1964: 3; Booth, 1979: 14). Bir diğer tanıma göre ise dil, tutumlar, gelenekler, inançlar, değerler, ahlâk, sanat, bilgi, politika, kanun, eğitim, teknoloji ve diğer sosyal etkileri – toplumun kişilerin davranışlarını etkileyen- karmaşık, bütünleşmiş yapıyı ifade eder (Stull ve Till, 1994: 4). Boas (1983: 159) ise kültürü bir sosyal grubu oluşturan bireylerin doğal ortamlarına, diğer gruplara, grubun kendisine ve her bireye bağlı olarak topluca ve bireysel olarak davranışlarını karakterize eden zihinsel ve fiziksel reaksiyonların ve faaliyetlerin toplamı olarak tanımlamıştır.

Kültür, “*bir grubun ya da insan kategorisinin üyelerini birbirinden ayıran kolektif zihni yazılımdır*”. Kültürün kişilerin zihni yapısını da içerdiğini ifade eden Hofstede, kişiliğin oluşumunda her bireyin kendine has kombinasyonunun olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla kişilik bireye has olup, kültür grup ya da kategoriye özeldir (Hofstede, 1993: 19-22; Laroche, 2003: 2). Kişilerin uğruna mücadele etmeye değer buldukları her şeyin kültür olduğu düşünüldüğünde bu ortak değer ve normlar etrafında birleşen grupların olacağı da muhakkaktır (Zijderfeld, 2013: 33). Her ne kadar insanlar, kültürün davranışa ve benliğe olan ilişkisinden habersiz, kültürler arası konuları anlamada yetkinlikten yoksun etnosentrik bir durumda (Winkelman, 2009: 88) olsalar da gruplar arasında etnik çatışmalar kaçınılmazdır. Gruplar arasında var olan çatışmaların kültür bağlamında düşünülmesi, kişisel olarak değerlendirilen kimlikten bağımsız düşünülemez. Etnosentrizmin kişiliğin derinlerinde yatan bir eğilimi yansıttığı düşünüldüğünde, oluşumunda kültürün önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılabacaktır.

Çoğu kültür, kendini ‘dünyanın merkezi’ olarak düşünür. Diğer kültürler arasında en iyisinin kendisi olduğu düşüncesi etnosentrizmin özünü oluşturmaktadır (Gefvert, 1974: 4; Triandis, 1994: 249; Sutherland, 2002: 278; Herskovits ve Pojman, 2004: 8; Edgerton, 1992/2015: 220). Bir diğer görüşe göre ise, kişilerin kendi kültürel kimliklerini geliştirebilmeleri adına etnosentrik olmaları gerektiği savunulmaktadır (Chen ve Starosta, 1998: 296). Ancak bunu gerçekleştirirken de kişilerin kendi kimliklerini oluşturmada diğer kişi veya grupların kimliğine saygısızlık etmeden kendi kültürel değerlerinden yararlanması olarak tanımlanan pozitif etnosentrizm ön planda tutulmalıdır (Bernardi, 1992: 28). Aynı zamanda kişilerin kendi grupları açısından hangi davranışın faydalı olacağı düşüncesi neticesinde kültür standartları çerçevesinde bir merkezileştirme yargısına sahip oldukları, bunun da etnosentrik düşünceye yol açtığı bilinmektedir (Gefvert, 1974: 4; Brislin, 1981: 76; Chen ve Starosta, 1998: 27). Bu durum az ya da çok tüm kültürel gruplarda mevcut olup (Giddens, 1993: 260; Triandis, 1994: 275), fark edildiğinde bunun önüne nasıl geçileceği veyahut kendi kültüründen farklı kültürlerin olduğu üzerine düşünülmelidir (Triandis, 1994: 275).

Kültüre farklı bir perspektiften bakan marksizm öğretisinde bağımsız bir disiplin olarak kültüre yer olmayıp, kültür sosyo-ekonomik temelin bir yansıması olduğu görülmektedir. Bu anlamda kültür maddi temel olarak adlandırılan üretim güçleri (işgücü, hammadde) ve üretim ilişkileri (işveren-işçiler, uzmanlıklar vs.) çerçevesinde ele alınmaktadır (Zijderfeld, 2013: 175). Bu anlamda mesleğin kültürel bağlamda ele alınması durumunda, bazı meslek mensuplarının aynı ya da benzer ortak kültürel paylaşımlarının olduğu ve diğer bazı meslek gruplarının farklı ülkelerde farklı algılanmaya müsait olduğu görülmektedir. ABD ve Kanada gibi ülkelerde bazı teknik uzmanların satış temsilcileri ve diğer teknik uzmanlardan üstün olduğu gerekçesiyle ayrı tutulduğu görülmektedir (Laroche, 2003: 5). Marksist öğretilerde kültür, esasen maddi bir temele dayandırılarak üretimin gerçekleştiği meslekler bağlamında ele alınmakta olup meslek grupları arasında var olabilecek etnik merkeziliğe işaret etmektedir. Meslek grupları oluşan bu hiyerarşi durumunun özellikle Marksist öğretinin bir yansıması olduğu ifade edilmektedir.

2.1.2. Etnosentrizm-Kimlik İlişkisi

Bir kişiyi diğerlerinden farklı kılan, ona haysiyetini veren ve onu bulunduğu toplum içerisinde var eden unsur kimlik olarak tanımlanmaktadır (Thomas, 1992: 76; Tok, 2003: 120- 137; Woodward, 2007/2016: 187; Göka, 2016: 18). Kişinin kendisi hakkındaki kişisel algısı, toplum içerisinde işgal ettiği konum ve toplumsal rolleri de kimliğini oluşturur (Woodward, 2007/2016: 187). Hayatlarını mesleki ve toplumsal kimlik elde etme uğruna harcayan kişiler (Göka, 2016: 18), diğerlerinin algılaması neticesinde sosyal kimliklerini kazanmaktadır (Thomas, 1992: 76).

Toplumsal ya da nesnel kimlik, bir kişinin çeşitli gruplara mensubiyeti (toplumsal cinsiyet, toplumsal sınıf ya da etnisite) çerçevesinde şekillenmekte, benlik ya da öznel kimlik ise kişisel özellikler, vasıflar ve tercihlerin bütünleşmesi ile oluşmaktadır (Woodward, 2007/2016: 187). Değer ve inanç sistemleri, bağlılıklar, amaç ve sadakatın kaynağını oluşturan ve kimliğin etnik, dini ve ulusal yapısını temsil eden kültür modelleri aynı zamanda benliğin de özünü oluşturmaktadır (Tok, 2003: 120- 137). Kültür, kimliğin tanımlanması, ifade edilmesi ve geliştirilmesi için bir önkoşul olup kimliğin varlığı kültüre dayandırılarak açıklanmaktadır (Tok, 2003: 28).

Kişiler, belirli bir kültür içerisinde doğup, kültürün izin verdiği ölçüde kişisel kimliklerini şekillendirmektedir (Baumann, 1999/2006: 27). Bireylerin hayatları için elzem olan gelir, fırsat, kariyer, başarı ve güç gibi şeylere ulaşmaya çalıştıkları alan olarak tanımlanan seçme bağlamı olarak kültür, etno-kültürel grupların hayatın idamesi için gerekli olan faaliyetlere bağlıdır (Tok, 2003: 40-71). Geç dönem modern kimlik oluşumunda öz sorumluluk, öz disiplin ve özgürlük standartları çerçevesinde, bireyler yalnızca belli eylemlerden değil, değişen düzeylerde

karakter, kariyer, maddi kazanç, aile ilişkileri, kazanılan itibar gibi unsurlardan da sorumludur. Bu unsurların iyi değerlendirilmesi sonucunda, kişinin 'ötekilik' kategorilerine sıkışıp kalma riski azalmaktadır (Connolly, 1991/1995: 38).

Kimlik sahibi olan kişi öteki kişilerin değerinin düşürülmesi yoluyla bireysel kimliğini korumakta iken (Connolly, 1991/1995: 67), grup kimliği farklı olanın boyun eğdirilmesi veya dışlanması yoluyla korunmaktadır (Connolly, 1991/1995: 205). Kişilerin kendi kültürel normları çerçevesinde hareket etmeleri gerektiği üzerine baskı hissetmeleri, öteki kültürlerin normlarına karşı –kaba, tuhaf ve acımasız- gözden düşürme ve kötüleme gayretlerini beraberinde getirir. Aynı zamanda öteki kişilere daha az itina gösterilmesi gerektiğinden hareketle, kültürlerin ortaya koyduğu "biz" ve "onlar", "burası" ve "orası", "içerisi" ve "dışarı", "yerli" ve "yabancı" gibi ayrımlar oldukça yaygındır (Bauman, 1998/2012: 177). Kişileri yalnız tek bir kültürel kimliğin penceresinden değerlendirerek 'bizim kültürümüz' 'onların kültürü' şeklinde ayırarak, hemfikir olunmadığı durumda hatalı demek doğru olmayacaktır (Baumann, 1999/2006: 96).

Modern öncesi dönem halkların kendi dünyalarını 'tüm' dünya olarak gördüğü ve kendi kültürel kimliklerinin rakipleri tarafından tehdit altında olmadığı 'naif etnosantrizm' olgusu olarak adlandırılabilir bir durum içerisinde bulunmaktaydı. Zaman içerisinde kültürel 'öteki'nin daha çok farkına varılarak belirli bir kültürün, kendini her şeyin merkezinde konumlaması ve 'tüm' dünyayı temsil ettiğini iddia etmesi neticesinde hakiki bir etnosantrizm olgusu vuku bulmuştur (Tomlinson, 1999/2017: 112). Bu durumun altında yatan nedenler belirlendiği müddetçe ayrımcılığa ve önyargılı tutumlara ilişkin çıkarım yapılabilecektir (Göka, 2016: 18-21).

Kişiler kimlik elde etme ya da var olan kimliklerini koruma gayreti içerisinde. Kimliğin kazanılması noktasında kimi zaman kolektif bir yapılanma içerisinde yani kişilerin kendi iç gruplarından destek aldığı bir durum söz konusudur. Sosyal kimlik kuramından da hareketle kişilerin kimlik oluşumuna etki eden iç gruplardan bağımsız hareket etmeyip, onlarla fikir birliğine sahip olduğu bilinmektedir. Bu durum dış gruplara karşı ortak hareket etmeyi beraberinde getirmektedir. Etnosentrizm düşüncesinin özünü oluşturan bu durum ayrımcı ve dışlayıcı davranışlara neden olmaktadır.

2.1.3. Etnosentrizm-Eğitim İlişkisi

Eğitim ve etnosentrizm arasında birçok nedene bağlı bir ilişki bulunmaktadır. Zekâyâ bağlı yapılan değerlendirmelerin tam olarak belirlenemediği göz önünde bulundurulduğunda yüksek bir zekânın basmakalıp düşüncelerle kuşatıldığı ya da düşük statüdeki kişilerin daha fazla zeki olduğu çıkarımını yapmak oldukça zordur (Levinson, 1950: 281). Eğitim süresine göre yapılan değerlendirmelerde ise, etnosentrizmi artıran bir diğer nedeninin eğitimin az olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir (Levinson, 1950: 281; Quillian, 1995: 603; Hooghe, 2007: 12). Ancak Sanford tarafından yapılan çalışmada örneklemin çoğunluğunu yükseköğretime sahip kişilerin oluşturduğu ve birbirlerinden farklı etnosentrik eğilimler taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır (Sanford, 2006: 78). Yapılan çalışmaların birbirlerinden farklı sonuçlar içerdiği, eğitim seviyesinin artmasına bağlı olarak etnosentrik eğilimlerin azaldığı sonucunun yanında yüksek eğitim sahibi kişiler arasında da etnosentrizmin var olabileceği görülmüştür.

Eğitim, kişilerin dünya görüşünü genişleterek, yabancı kültürler ve alternatif normlar hakkında etnosentrik düşünceleri ve hoşgörüsüzlüğü azaltmaya yardımcıdır (Napier ve Jost, 2008: 600; Ray, 1971: 89; Hello vd., 2004: 253). Aynı zamanda eğitimin bir diğer işlevi, kişilerin bağlı oldukları grubun amaçlarına yönelik olumsuz hissiyata sahip olması durumunda bile tolerans aralığının geniş olmasına katkı sağlamaktır (Bobo ve Licari, 1989: 303).

Günümüzde etnik gruplar mesleki farklılaşma yoluyla (geçmişe nazaran günümüzde daha az istikrarlı olsa bile) ayrışır. Gruplar genellikle belirli meslek grupları etrafında kendilerini örgütleme eğilimine sahiptir (Barth, 1969: 34). Adorno ve diğerleri (1950) otoritaryen kişilik adlı kitapta da aynı noktaya değinmiş, otoritaryen kişilik yapısının oluşumunun kişilerin ait oldukları sosyal sınıftan bağımsız olmayıp, aynı zamanda yaş ve eğitime göre de değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Dolayısıyla etnosentrik yapıdaki kişilerin yaş ve eğitime bağlı olarak değişiklik gösterebileceği belirlenmiş ve diğerlerine nazaran belirli meslek gruplarında daha yaygın olduğu ifade edilmiştir.

Meeusen ve diğerleri (2013: 516)'nin yapmış olduğu çalışmada, eğitim ve etnosentrizm arasındaki ilişkinin bilişsel yetenek ve mesleki statü bağlamında değerlendirilebileceği ve aralarında çok güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin yalnızca bilişsel yeteneklerin teşviki yoluyla veya onlara mesleki yaşamlarında daha iyi

bir başlangıç pozisyonu sağlayarak değil aynı zamanda kültürün bir parçası olan etnosentrizm seviyesini en aza indirerek akademik kültürlerine aktarmalarına destek olmak son derece önem taşımaktadır.

2.1.4. Etnosentrizm-Milliyetçilik İlişkisi

Bir toplumdaki kişilerin kendi milletinin her zaman haklı, ahlâki ve övgüye layık olduğu ve kendi milleti için iyi olan şeyin diğerlerinin çıkarlarından önce gelmesi gerektiği inancı olan etnik merkezcilik (Bauman, 1998/2012: 193), medeniyet tarihinde yaygın bir temadır (Van der Dennen, 1985: 5). Aynı zamanda algısal üstünlük ile diğer ulusların görece aşağı doğru kıyaslanmasını ve ulusal egemenliğe yönelmeyi yansıtır (Kosterman ve Feshbach, 1989: 271). Ancak bu durum da mutlak bir doğruluk taşımayıp, bir kişinin ülkesine olumlu tutumlar beslemesinin, diğer ülkelere olumsuz yargıda bulunmasını gerektirmemektedir (Balabanis, Diamantopoulos, Mueller ve Melear, 2001: 160). Ray ve Lovejoy (1986: 564) tarafından yapılan çalışmada, kişilerin kendi vatanına duyduğu bağlılığın dış grup olarak nitelendirilen diğer uluslara karşı önyargılı olmasını gerektirmediği sonucu elde edilmiştir. Ancak Haviland ve diğerleri (1974/2008: 802) her grubun kendi kültürel mirasını koruma düşüncesiyle diğer gruplarla arasındaki farklılıkları belirginleştirme eğilimine sahip olmasını ve bunun etnosentrik davranışlara yol açmasını olağan bir durum olarak nitelendirmiştir.

Milliyetçilik bireye bir devlete ve vatana sahip olmanın verdiği güven duygusunu yaşatmanın (Şenol, 2010: 55) yanı sıra algılanan siyasi egemenliğe duyulan yoğun sadakat duygusunu içeren bireysel bir eğilimi ifade etmektedir. Milliyetçilik ve etnosentrizm, genellikle bir gruba karşı olumlu tutumlar ve diğer bazı veyahut tüm gruplara karşı ise olumsuz tutumlar içermesi bakımından benzerdir. Ancak etnik merkezçiliğin gayri resmi yapısı küçük gruplardan toplumlara dönüşümde ortaya çıkmakta (Rosenblatt, 1964: 131), özellikle uluslararası arenada egemen etnik grup tarafından asimile edilmiş toplulukların kültür ve kimliğinin dışlanması ile sonuçlanmaktadır (Tok, 2003: 230). Uluslararası ilişkilerde mevcut olan ve ülkelerin birbirleri üzerinde güç sahibi olmalarına paralel olarak ortaya çıkan etnosentrik davranışlar karşıt grupların milliyetçi ruhunu zedelemekte ve aslolan kimlik ve kültürlerini yok sayarak onların asimile olmasına sebep olmaktadır.

Vatanseverlik ve etnosentrizm arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Ülkesine bağlılığı ve sevgisi olan gerçek bir vatansever tarafından diğer ulusların normları eleştirel bir anlayışla değerlendirilebilirken, etnosentrik bakış açısı belirli ulusal değerlere kör bağlanmayı diğer ulusların grup dışı görülmesini ve reddedilmesini içerir (Levinson, 1949: 107). Bu anlamda etnosentrizmin ulus merkezli değerlendirmeye benzerlik taşıdığı, kişilerin kendi ülkelerinin iyiliğini en yüksek değere sahip gördüğü ve kendi çıkarlarını koruma adına diğer ülkelere karşı etnosentrik yapıyı benimsediği ifade edilebilir. Vatansever görüşte ise, kişinin ülkesine ve orada yaşayanlara karşı duyduğu saygı, bağlılık ve gurur ifade edilmekte, diğer ulusların farklılıkları hoşgörülle karşılanmaktadır (Barnes ve Curlette, 1985: 44). Bu anlamda vatanseverliğin iki tür boyutunun olduğu ve özellikle etnosentrizmle ilişkili olan boyutta diğer ulusların zayıflatılması ve yok edilmesini içeren tutumlara rastlanmaktadır.

2.1.5. Etnosentrizm-Din İlişkisi

Kişinin kendi dini inancına sahip kişilerle çalışması, onları tercih etmesi veya evliliğini bu özellikleri dikkate alarak gerçekleştirmesi dini etnik merkezcilik olarak tanımlanmaktadır (Ray ve Doratis, 1971: 170-178). Kişilerin kendi dini inançlarına bağlılıkları ölçüsünde diğer dinleri ve onlara inananların farklılıklarını belirginleştirdiği ve bu suretle hiyerarşik olarak baskı altında tuttuğu görülmektedir (Jun, 2010: 237).

Bir kimsenin kim ve ne olduğu, ne düşündüğü ve ne hissettiği toplumu saran bir şemsiye gibi 'din' ile sıkı bir şekilde ilişkilidir (Zijderveld, 2013: 112). Weber, insanı değerli bir varlık olarak gören ve onu yücelten Hristiyanlık dinini diğer dinlerden farklı bir konuma getirmiştir (Sennett, 1998/2011: 109). Benzer olarak, Augustinus da Hristiyanlığın benmerkezci, derin, içsel benliği ortaya çıkararak kendini üstün gören yapısını ortaya çıkarmaya çalışmış ve ötekiliğin bilmecesiyle karşılaşmıştır (Connolly, 1991/1995: 59). Bir ötekinin varlığının etnosentrizmin esas belirleyicisi olduğundan hareketle, din temelinde de bu durum vuku bulmuştur.

Karmaşık ve yaygın doğası gereği etnosentrizm, özellikle din gibi faktörlerden kaynaklı önyargı ve ayrımcı tutumları güçlendirmektedir (Mihalyi, 1984-1985: 98). Islam ve Hewstone (1993: 944) tarafından yapılan bir çalışmada, etnosentrizmin milliyet esaslı ayrımcılıktan ziyade din temelli ayrımcılığa dayandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dinin kültür tarafından şekillendirildiği ve kültürün de etnosentrizm üzerinde payının büyük olduğu düşünüldüğünde dini anlamda etnosentrizmin yaygın olabileceği görüşü ortaya çıkacaktır. Kişilerin kendi dini mensubiyetlerine bağlı olarak tercihlerini gerçekleştireceği, bu minvalde belirledikleri dini gruplarla bütünleşerek

diğerlerine önyargılı ve ayrımcı davranışlar sergileyebilecekleri görülmektedir. Göka (2016: 110) Batı geleneğinde islamofobi karşıtlığı olarak isimlendirilen bir davranışın türediğinden bahsetmiştir. Bunun din temelli etnosentrizmin iyi bir örneğini oluşturduğu ifade edilebilir.

3. MESLEK MERKEZCİLİK

Pecukonis ve arkadaşları (2008) etnosentrizme benzer olarak meslek merkezcilik (profession centrism) kavramını ortaya atmış, belirli bir profesyonel grup tarafından ve onların eğitim tecrübeleri çerçevesinde geliştirilen bir durumu yansıttığını ifade etmiştir. Tajfel ve Turner tarafından oluşturulmuş sosyal kimlik kuramı (1970) temeline dayandırılan meslek merkezcilik kavramı, üyesi olunan sosyal grubun (meslek) kimliğimizin parçalarından biri olduğu ve sosyal davranışları şekillendirmede bizler için bir temel oluşturduğu savına dayanmaktadır (Pecukonis, 2014: 63). Aynı zamanda kişilerin mesleki kimlikleri yaş, cinsiyet, etnik köken ve ulusalcılıktan çok daha yaygın kabul görmekte (Adams, Hean, Sturgis ve Clark, 2006: 56) olup, grup kültürünün gelecek nesillere aktarılması suretiyle duygu, düşünce ve davranış tarzlarını da biçimlendirdiği bilinmektedir (Pecukonis, 2014: 63). Dolayısıyla kültürel grubun şekillenmesinde meslek önemli bir yer tutmaktadır (Nanda, 1991: 67). Mesleki kimliğin bu anlamda kişileri toplum içerisinde var eden önemli unsurlardan biri olduğu ifade edilebilir. Kişiler mesleki kimlik elde edebilmek veya var olan mesleki kimliklerini koruyabilmek adına grup tercihlerini bu yönde kullanabilmektedir. Bu durumda sosyal kimlik kuramında olduğu “biz” ve “diğerleri” ayrımını ortaya çıkarabilmektedir. Bu anlamda kendi meslek grubundan olanları “biz”, diğerlerini ise “diğerleri” olarak isimlendirerek etnosentrik bir forma sokmaktadır. Tıpkı etnosentrizmin öncülleri gibi meslek merkezçiliğin de altında yatan nedenlerin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Meslek merkezcilik kavramının profesyonelleşme tarafından desteklediği göz önünde bulundurulduğunda ve esas olarak profesyonelleşmenin sosyal olarak yapılandırılmış bir forma sahip olduğu düşünüldüğünde, özünde izolasyon ve seçkinliği barındırdığı ifade edilebilir (Brand, 2003, Akt. Pecukonis vd., 2008: 421). Bu durumun belirginleştirilmesine aracılık eden eğitim programlarının müfredatları, kültürel bir önyargının oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda bu durum gruplar arasında gözlemlenen etnik ve irksal basmakalıp düşüncelerden farklı değildir (Pecukonis vd., 2008: 421). Mesleki eğitim sürecinde öğrencilerin gerek dünyaya bakış açıları gerekse gelişen profesyonellik duygusuna bağlı olarak algılarının şekillendirilmesi suretiyle algı, tutum ve davranışları etkilenmektedir (Pecukonis, 2014: 62). Disiplinler arası bağımlılıkların göz ardı edilmesinin meslek merkezci davranışlarda ortaya çıkmasında etkili olduğu (Brandstadter ve Sontagg, 2016: 403) ve bunun azaltılabilmesi adına profesyonel önyargıların aşılması ve işbirlikçi eğitime öncelik verilmesi son derece önem taşımaktadır (Pecukonis vd., 2008: 421). Diğer sağlık meslekleri ile işbirliği içinde çalışmaya yönelik eğitimlerin (mezuniyet öncesi) sınırlı tutulmasından ve çevresindeki diğer meslek gruplarından yalıtılmış ve uyumlu olmamasından (Pecukonis, 2014: 63) kaynaklı oluşabilecek her türlü durumun yansımalarının sisteme olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Hekim hegemonyasının en aza indirilerek sağlık hizmetinin kalitesinin artırılması ise meslek merkezçiliğin ortadan kaldırılmasına bağlıdır (Pecukonis, 2014: 64).

Meslek merkezcilik, aynı sağlık kurumu içerisinde hizmet veren çok sayıda meslek mensubunun kendi kişilik örüntüleri ve aileden gelen yetiştirilme tarzlarına da bağlı olarak geliştirdikleri, ardından sonradan elde edilen bir grup (meslek) üyesi olmaları neticesinde gruba aidiyetleri nispetinde davranışlara yön verildiği bir durumu yansıtmaktadır. Etnosentrizme paralel olarak, meslek merkezcilik olgusu mesleğe yönelik alınan eğitimin beraberinde getirdiği mesleki kimlik oluşumunu desteklemektedir. Aynı zamanda profesyonelleşmeye bağlı olarak izole, seçkin ve bölgeselci bir anlayışa aracılık ettiği, bu durumun da kültürel bir önyargı oluşumuna öncülük ettiği görülmektedir. Meslek merkezçiliğin azaltılabilmesi adına rol modelliğin iyi yapılması gerektiği düşünülmektedir. Benzer olarak Robinson ve diğerleri (2010: 214) meslek gruplarına yönelik olarak mezuniyet öncesi ve sonrası profesyonel meslek eğitimlerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliğine vurgu yapmıştır.

“Ben, ben-olmayan olmaksızın var olamaz. Ve tersine ben-olmayan da bu varoluşa bağımlıdır” düşüncesinin (Freire, 1968/2018: 70) yerini sosyolojide daha genel haliyle “biz” ve “onlar” ayrımı almış olup, iç grup ve dış grup kavramlarının birbirleri olmaksızın anlamlı olmadığından bahsedilmektedir. Her iki taraf kendi kimliğini, aralarında bulunan uzlaşmazlıktan türetmekte ve ‘içeri’nin değeri ‘dışarı’ sayesinde anlaşılabilir. Aynı mevkiden, gelir düzeyinden, cinsiyetten, dil ve göreneklerden pek çok insan uzlaştırılmayan inanç ve hedeflerde bölünmeler yaşamaktadır (Bauman, 1998/2012: 51-56; Göka, 2016: 21). Bu durum beraberinde gruplaşmayı meydana getirmektedir. Cox (1993: 132) bu durumu destekler nitelikte, her ne kadar düşük becerilere sahip olsalar bile grup içerisinde algılamaları sizinkine benzeyen kişilerle etkileşimde bulunma ihtiyacına dikkat çekmiştir. Tüm

bu ifadelerden hareketle, mesleki anlamda grup içerisinde bazı özellikleri noktasında birbirine benzeyen çalışma arkadaşlarının, diğer farklı yapı veya özellikte olanlara karşı dayanışma içerisinde olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu dayanışma neticesinde “iç grup” olgusu ortaya çıkmakta, iç grubun varlığı beraberinde bir “dış grup”un oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Ancak bu farklılıkların ortak bir noktada uzlaştırılmaması durumunda mesleki sistemin işleyişinde sıkıntılar ortaya çıkabilecektir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Etnosentrizm kavramı kültür, kültürleşme sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Kişilerin kendi kültürlerini merkezi bir konuma yerleştirmek suretiyle diğer kültürleri daha aşağı görmesini ifade etmektedir. Etnosentrizmin ortaya çıkmasında tek değişken kültür olmadığı görülmektedir. Eğitim, din, milliyetçilik, kimlik ve kişilik gibi faktörlerin bu anlamda son derece önemli olduğu söylenebilir. İç grubun benimsenmesi suretiyle kişilerin kendilerini ait hissettikleri konumdan diğer dış gruplara karşı basmakalıp, ön yargı ve ayrımcı tutum ve davranışlarını işaret eden etnosentrizmin kuramsal temelinde realistik gerçekçi grup çatışma kuramı, sosyal kimlik kuramı, otoritaryen kişilik kuramı ve dış grup niteliklerinin algılanması teorileri bulunmaktadır.

Sosyal bir olgu olan etnosentrizm kültürün bir alt boyutunu oluşturan meslek bağlamında da incelenebilmektedir. Grup içi-grup dışı ayırım yapma davranışı meslek grupları arasında da ortaya çıkabilmektedir. Meslek grupları arasında var olan bu türden etnosentrik bir eğilim sistemin işleyişine zarar vermektedir. Mesleki öğretilerin önemli nedenlerden birini oluşturduğu bu türden etnosentrik bir eğilimin farkında olunması ve bu duruma yönelik bir takım önlemlerin alınması önem taşımaktadır. Bilindiği gibi kimlik kazanımı yaşamın her döneminde önem taşımıştır. Mesleki kimlik kazanımı da bunlardan biri olup, özellikle eğitim döneminde yapılan rol modellik ile desteklenmektedir. Eğitim döneminde profesyonelleşme adı altında kişiler seçkinlik ve izolasyon duygusuyla yetiştirilmekte ve bu sayede algı, tutum ve davranışları etkilenmektedir. Bu minvalde ortaya meslek merkezcilik kavramı çıkmaktadır. Bu durum neticesinde, mesleki eğitim sonrasında mesleki yetkinliğe sahip meslek mensuplarının tutum ve davranışlarında bir takım problemler olduğu görülmektedir. Meslek merkezçiliğe dair farkındalık oluşturulması ve bu olumsuz durumun önüne geçilebilmesi sistemin sorunsuz işleyebilmesi adına önem taşımaktadır. Mesleğin gerektirdiği sorumlulukların meslek merkezci tutum ve davranışların önüne geçmesini engellemek adına;

- Mesleki eğitimler esnasında öğreticilerin iyi birer rol model olmaları yönünde kendilerini geliştirmeleri,
- Her meslek mensubunun kendi meslek grubu dışında faaliyet gösteren meslek mensuplarına karşı saygılı davranması,
- Meslek mensuplarının sundukları hizmetin, sistemin yalnızca çarklarından (dişlilerinden) birine hizmet ettiğinin bilincinden olması,
- ‘Biz’ ve ‘diğerleri’ tavrından ziyade bir mesleğin üst düzey çalışması önündeki engellerin kaldırılması gerektiğinin farkına varılması adına gereken girişimlerde bulunulmalıdır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Adams, K., Hean, S., Sturgis, P. ve Clark, J. M. (2006). Investigating the factors influencing professional identity of first-year health and social care students. *Learning in Health and Social Care*, 5(2), 55-68.
- Adorno, T. W., Brunswik, E. F., Levinson, D. J. ve Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. The American Jewish Committee, Social Studies Series: Publication No III, New York: Harper and Row.
- Akkoyun, F. (2013). Çatışma etkileşimi. F. Akkoyun (Ed.), *Çatışma yönetimi* içinde (74-107), 7. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

- Allport, G. W. (1979). *The nature of prejudice unabridged*. 25th Anniversary Edition. London: Addison-Wesley Publishing Company.
- Ashforth, B. E. ve Mael, F. (1989). Social identity theory and the organization. *The Academy of Management Review*, 14(1), 20-39.
- Balabanis, G., Diamantopoulos, A., Mueller, R. D. ve Melewar, T. C. (2001). The impact of nationalism, patriotism and internationalism on consumer ethnocentric tendencies, *Journal of International Business Studies*, 32(1), 157-175.
- Barnes, B. R. ve Curlette, W. L. (1985). Effects of instruction on teachers' global mindedness and patriotism, *Theory & Research in Social Education*, 13(1), 43-50.
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries*. 1. Basım, Boston: Little, Brown and Company.
- Bauman, Z. (2012). *Sosyolojik düşünmek*. A. Yılmaz (Çev.), 8. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Basım: 1998)
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük bilmecesi*. I. Demirakın (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal Basım: 1999)
- Bernardi, B. (1992). Ethnos and anthropos. K. Schleicher and T. Kozma (Eds.), *Ethnocentrism in education* içinde (19- 37), Berlin: Peter Lang.
- Bizumic, B. ve Duckitt, J. (2008). My group is not worthy of me: narcissism and ethnocentrism. *Political Psychology*, 29 (3), 437-453.
- Bizumic, B. ve Duckitt, J. (2012). What is and is not ethnocentrism? A conceptual analysis and political implications. *Political Psychology*, 33(6), 887-909.
- Boas, F. (1983). *The mind of primitive man*. Westport Connecticut: Greenwood Press.
- Bobo, L. ve Licari, F. C. (1989). Education and political tolerance. *Public Opinion Quarterly*, 53(3), 285-308.
- Booth, K. (1979). *Strategy and ethnocentrism*. Holmes & Meier Publishers, New York.
- Brandstadter, S. ve Sonntag, K. (2016). Interdisciplinary collaboration. B. Deml, P. Stock, R. Bruder ve C.M. Schlick (eds.), *Advances in ergonomic design systems, products and processes* içinde (395-409), Berlin: Springer-Verlag.
- Brislin, R. W. (1981). *Cross- cultural encounters*. New York: Pergamon Press.
- Brunswik, E. F. (1950). Comprehensive scores and summary of interview results. T. W. Adorno, E. F. Brunswik, D. J. Levinson ve R. N. Sanford (Eds.), *The authoritarian personality* içinde (468- 486), The American Jewish Committee, Social Studies Series: Publication No III, New York: Harper and Row.
- Brunswik, E. F. (1950). Dynamic and cognitive personality organization as seen through the interviews. T. W. Adorno, E. F. Brunswik, D. J. Levinson ve R. N. Sanford (Eds.), *The authoritarian personality* içinde (442- 467), The American Jewish Committee, Social Studies Series: Publication No III, New York: Harper and Row.
- Campbell, D. T. ve LeVine, R. A. (1967). *Psychological versus sociological explanations of ethnocentrism*, American Psychological Association Meeting, Symposium on Psychological Motivation & Political Tension, Washington.
- Chakraborty, R. (2017). A short note on accent-bias, social identity and ethnocentrism. *Advances in Language and Literary Studies*, 8(4), 57-64.
- Chen, G. M. ve Starosta, W. J. (1998). *Foundations of intercultural communication*. Boston: Allyn and Bacon.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık –siyasetin açmazlarına dair demokratik çözüm önerileri-*. F. Leksizalın (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Baskı: 1991)

- Cox, T. (1993). *Cultural diversity in organizations theory, research and practice*. First Edition, San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Edgerton, R. B. (2015). *Hasta toplumlar –ilkel düzen efsanesine bir meydan okuyuş-*. H. Turgut (Çev.), 1. Baskı, Ankara: Buzdağı Yayınevi. (Orijinal Basım: 1992)
- Freire, P. (2018). *Ezilenlerin Pedagojisi*. D. Hattatoğlu ve E. Özbek (Çev.), 18. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Baskı: 1968).
- Gefvert, C. J. (1974). *The dilemma of the American language: ethnocentrism or racism?*. Paper presented at the Annual Meeting of the College English Association (Philadelphia, Pennsylvania, April 19-20).
- Giddens, A. (1993). *Sociology*. Second Edition, Cambridge: Fully Revised & Updated.
- Giger, J. N. (2017). *Transcultural nursing: assesment and intervention*. Seventh Edition, United States: Elsevier.
- Göka, E. (2016). *Mutedil müslümanların günümüzdeki düşmanları*. 1. Basım, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D. ve McBride, B. (2008). Kültürel antropoloji. İ. D. Erguvan Sarioğlu (Çev.), 1. Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Orijinal Basım: 1974)
- Hello, E., Scheepers, P., Vermulst, A. ve Gerris, J. R. M. (2004). Association between educational attainment and ethnic distance in young adults: socialization by schools or parents?. *Acta Sociologica*, 47(3), 253-275.
- Herskovits, M. J. ve Pojman, L. P. (2004). Is morality relative to culture?. S. Satris (Ed.), *Taking sides: clashing views on controversial moral issues* içinde (2-25), 9th. ed. Guilford: McGraw.
- Hofstede, G. (1993). *Interkulturelle zusammenarbeit. kulturen- organisationen- management*. Wiesbaden.
- Hooghe, M. (2007). Ethnocentrism. W. A. Darity (Ed.), *International encyclopedia of the social sciences* içinde (11- 12), Volume 3, Macmillan Reference USA.
- Islam, M. R. ve Hewstone, M. (1993). Intergroup attributions and affective consequences in majority and minority groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(6), 936-950.
- Jun, H. (2010). *Social justice, multicultural counseling and practice*. 2. Basım, SAGE Publications.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2013). *Günümüzde insan ve insanlar*. 14. Basım, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kartarı, A. (2004). *Kültür, farklılık ve iletişim*. 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kinder, D. R. ve Kam, C. D. (2010). *Us against them*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kinicki, A. ve Kreitner, R. (2009). *Organizational behavior*. Fourth Edition, Boston: McGraw- Hill International Edition.
- Kosterman, R. ve Feshbach, S. (1989). Toward a measure of patriotic and nationalistic attitudes. *Political Psychology*, 10(2), 252-274.
- Lantz, G. ve Loeb, S. (1996). Country of origin and ethnocentrism: An analysis of canadian and american preferences using social identity theory. *Advances in Consumer Research*, Volume 23, 374-378.
- Laroche, L. (2003). *Managing cultural diversity in technical professions*, managing cultural differences series. United States: Butterworth-Heinemann.
- LeVine, R. A. ve Campbell, D. T. (1972). *Ethnocentrism –theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior*. United States: John Wiley & Sons, Inc.
- Levinson, D. J. (1949). The study of ethnocentric ideology. M. Horkheimer and S. H. Flowerman (Ed.), *Studies in Prejudice* içinde (102-150), The American Jewish Committee Social Studies Series: Publication No. III.
- Masson, C. N. ve Verkuyten, M. (1993). Prejudice, ethnic identity, contact and ethnic group preferences among dutch young adolescents. *Journal of Applied Social Psychology*, 23(2), 156-168.
- McCurdy, D. W., Spradley, J. P. ve Shandy, D. J. (2005). *The cultural experience*. Second Edition, United States: Waveland Press, Inc.

- Meeusen, C., De Vroome, T. ve Hooghe, M. (2013). How does education have an impact on ethnocentrism? A structural equation analysis of cognitive, occupational status and network mechanisms. *International Journal of Intercultural Relations*, 37, 507-522.
- Merton, R. K. ve Rossi, A. (1957). Contributions to the theory of reference group behavior. R. K. Merton, *Social theory and social structure* içinde (335-440), New York: Free Press.
- Mihalyi, L. J. (1984-1985). Ethnocentrism vs. nationalism: origin and fundamental aspects of a major problem for the future. *Humboldt Journal of Social Relations*, 12(1), 95-113.
- Nanda, S. (1991). *Cultural anthropology*. 4. Basım, Belmont, CA: Wadsworth Pub. Co.
- Napier, J. L. ve Jost, J. T. (2008). The antidemocratic personality revisited: a cross-national investigation of working-class authoritarianism. *Journal of Social Issues*, 64(3), 595-617.
- Pearl, D. (1954). Ethnocentrism and the self concept. *The Journal of Social Psychology*, 40(1), 137-147.
- Pecukonis, E. (2014). Interprofessional education: A theoretical orientation incorporating profession-centrism and social identity theory. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, (60-64).
- Pecukonis, E., Doyle, O. ve Bliss, D. L. (2008). Reducing barriers to interprofessional training: promoting interprofessional cultural competence. *Journal of Interprofessional Care*, 22(4), 417-428.
- Perreault, S. ve Bourhis, Y. R. (1999). Ethnocentrism, social identification and discrimination. *Society for Personality and Social Psychology*, 25(1), 92-103.
- Quillian, L. (1995). Prejudice as a response to perceived group threat: population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 60(4), 586-611.
- Ray, J. J. ve Doratis, D. (1971). Religiocentrism and ethnocentrism: catholic and protestant in Australian schools. *Sociological Analysis*, 32(3), 170-179.
- Ray, J. J. ve Lovejoy, F. H. (1986). The generality of racial prejudice. *The Journal of Social Psychology*, 126(4), 563-564.
- Ray, J. J. (1971). Ethnocentrism-attitudes and behaviour. *The Australian Quarterly*, 43(2), 89-97.
- Ritzer, G. (1996). *Modern sociological theory*. 4. Basım, Newyork: The McGraw-Hill Companies.
- Robinson, F. P., Gorman, G., Slimmer, L. W. ve Yudkowsky, R. (2010). Perceptions of effective and ineffective nurse-physician communication in hospitals. *Nursing Forum*, 45(3), 206-216.
- Rosenblatt, P. C. (1964). Origins and effects of group ethnocentrism and nationalism. *The Journal of Conflict Resolution*, 8(2), 131-146.
- Sady, R. R. (1964). *Teaching about ethnocentrism*. Occasional Paper No.3, Anthropology Curriculum Study Project, Chicago.
- Sanford, N. (2006). Çağdaş açılımla yetkeci kişilik. V. Batmaz (Der.), *Otoriteriyen Kişilik* içinde (63-82), 1.Baskı, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Sennett, R. (2011). *Karakter aşınması –yeni kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkileri-*. B. Yıldırım (Çev.), Beşinci Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Basım: 1998)
- Sherif, M. (1966). *Group conflict and co-operation*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Sidanius, J. ve Pratto, F., (1999), *Social Dominance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Stull, J. B. ve Till, B. V. (1994). *Determinants of ethnocentrism: A study of the relationship between students' exposure to other cultures and their attitudes toward cultural values*. Paper Presented At The Annual Meeting Of The Western States Communication Association, 23-27 February, San Jose, California.
- Sumner, W. G. (1906). *Folkways: A study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals*. Boston, MA: Ginn and Company.

- Sutherland, L. L. (2002). Ethnocentrism in a pluralistic society: A concept analysis. *Journal of Transcultural Nursing*, 13(4), 274-281.
- Şenol, M. (2010). *Keşfini bekleyen insan*. 1. Basım, Ankara: Kadim Yayınları.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. W. G. Austin and S. Worchel (Ed.), *The social psychology of intergroup relations* içinde (33-47), Brooks/Cole Pub. Co: Monterey, Calif.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. J. T. Jost and J. Sidanius (Ed.), *Political psychology: key readings* içinde (276-293), Psychology Press: New York.
- Thomas, R. M. (1992). The moral identity development in ethnic relations. K. Schleicher and T. Kozma (Eds.), *Ethnocentrism in Education* içinde (63- 99), Berlin: Peter Lang.
- Tok, N. (2003). *Kültür, kimlik ve siyaset*. 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tomlinson, J. (2017). *Küreselleşme ve kültür*. A. Eker (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Baskı: 1999)
- Triandis, H. C. (1994). *Culture and social behavior*. United States: McGraw-Hill Inc.
- Van Der Dennen, J. M. G. (1985). *Of badges, bonds and boundaries: ingroup/outgroup differentiation and ethnocentrism revisited*. At the fifth Annual Meeting of the European Sociobiological Society (ESS), St. John's College, Oxford, U.K. (January 5-6, 1985) presented.
- VandenBos, G. R. (2015). *APA dictionary of psychology*. Second Edition, Washington: American Psychological Association.
- Winkelman, M. (2009). *Culture and health: applying medical anthropology*. First Edition, San Francisco: Jossey-Bass.
- Woodward, I. (2016). *Maddi kültürü anlamak*. F. A. Aydar (Çev.), Birinci Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal Basım: 2007)
- Zijderveld, A. C. (2013). *Kültür sosyolojisi -kültür sosyolojisine ve metodolojisine giriş-*. K. Canatan (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap.